

Deixis-ul personal, temporal și spațial în discursul religios din cadrul cultului creștin ortodox

Maria DĂRESCU

Le terme de deixis suppose l'utilisation des pronom personnels, des pronoms démonstratifs et des certains adverbies de temps et de lieu. Dans la littérature de spécialité, on distingue six types de deixis: personnel, temporelle, spatiale, textuel et descriptif. Cet article fait une analyse seulement du deixis personnel, temporelle et spatiale dans le discours religieux du culte chrétien orthodoxe.

Legătură dintre cuvânt și context este numită în literatura de specialitate *deixis* sau *indexicalitate*. Termenul *deixis* presupune utilizarea pronumelor personale, a pronumelor demonstrative și a diferitelor adverbies de timp (de exemplu: *acum, azi, mâine, poimîne* etc) și de loc (de exemplu: *aici, acolo, dincolo* etc)¹. În literatura de specialitate, se disting șase tipuri de deixis: personal, temporal, spațial, social, textual și descriptiv². Primele tipuri constituie formele tradiționale ale deixis-ului, în timp ce ultimele, reprezintă formele noi ale deixis-ului. Aceste forme de deixis pot fi identificate și în discursul religios din cadrul cultului creștin ortodox, însă, în această lucrare, vom analiza doar formele tradiționale ale deixis-ului.

Deixis-ul personal se referă la identitatea protagoniștilor comunicării³. Fără o cunoaștere a situației de comunicare, nu putem ști la cine trimit elementele deictice pronominale personale. Acestea pot fi identificate și în discursul religios din cadrul cultului creștin ortodox. Asemenea oricărui tip de discurs și cel religios se realizează într-un cadru spațio-temporal și presupune existența unui emițător și a unor receptori (auditori). Cadrul spațial în care se emite discursul religios din cadrul cultului creștin ortodox este, de regulă, biserica, iar timpul realizării lui îl constituie sfârșitul unei slujbe. În cadrul discursului religios, rolurile de emițător și de receptori sunt desemnate prin intermediul deicticelor pronominale personale: *eu-tu*, a deicticelor pronominale de politețe: *dumneavoastră, dumneata*, dar și prin intermediul unor formule de adresare specifice discursului religios: *iubiți*

¹ Vezi Luminița Hoarță-Cărăușu, *Pragmalingvistică, Concepte și taxinomii*, Editura Cermi, Iași, 2004, p. 49.

² Vezi *Gramatica Limbii Române*, vol. II, *Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 645.

³ Luminița Hoarță-Cărăușu, *Pragmatica pronomelui*, Editura Cermi, Iași, 2005, p. 46.

credincioși și credincioase, frați credincioși, Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit, Prea cuvioși și Prea cucernici părinți etc.

Din discursurile analizate, am putut constata că deicticele pronominale personale de persoana întâi și a doua au o frecvență destul de redusă în discursul religios din cadrul cultului creștin ortodox. Aceste elemente deictice trimit fie către emițător, fie desemnează pe receptorul discursului.

„...*Eu m-aș duce cu gândul undeva departe ...*” (Antonie Plămădeală, *Tâlcuri noi la texte vechi*, Ediția a II-a, Editura Pronostic, București, 1996, p. 293 [= Antonie Plămădeală, *Tâlcuri*]). Deicticul pronominal personal *eu* trimitte către emițătorul discursului. În acest context, emițătorul este A. P.

„...*tu să fii primul care să încerci să le înlături...*” (Mircea Păcurariu, *Predici la duminici și sărbători, la praznicele împărătești și ale Maicii Domnului, ale Sfinților și la Sfinții români; predici ocazionale și la înmormântări*, Editura IBMBOR, București, 2000, p. 562 [= Mircea Păcurariu, *Predici*]). Deicticul pronominal personal *tu* desemnează pe receptorul comunicării.

Frecvența redusă, respectiv absența acestor elemente deictice prin intermediul cărora se trimite la emițător sau la receptor, este compensată prin utilizarea verbului predicativ, care conține în structura sa morfematică desinențe sau forma auxiliarului care trimitte la categoria persoanei:

„...*Mai întâi voi arăta că de la Adam și până la Moise...*” (Ilie Cleopa, *Predici la duminicile de peste an*, Ediția a II-a, Editura Mănăstirii Sihăstria, 2005, p. 31 [= Ilie Cleopa, *Predici*]).

„...*Aș vrea ca din recapitularea...*” (Antonie Plămădeală, *Tâlcuri*, p. 149).

„...*Ați văzut, fraților, că pretutindenii moartea se numește...*” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 12).

Elementele deictice pronominale personale *eu-tu* au o frecvență mai mare în situațiile narate de către emițătorul discursului propriu-zis:

„...«*Luați-l și pe acesta, fiindcă eu tot n-am trebuință de el...*” (Antonie Plămădeală, *Tâlcuri*, p. 350).

„...«*crezi tu în Fiul lui Dumnezeu...*” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 52). Deicticul pronominal personal *eu* trimite către un alt locutor (*un călugăr*) decât cel pe care receptorii prezenți în biserică îl au în fața lor. De asemenea, elementul deictic *tu*, din al doilea exemplu, trimite către alți receptori (*un orb*). În funcție de contextul în care apar, putem vorbi despre două tipuri de elemente deictice pronominale personale: deictice care aparțin discursului propriu-zis și deictice care aparțin situațiilor narate. Deicticele din prima categorie trimitte către emițătorul și receptorii discursului propriu-zis, iar cele din a doua categorie, trimitte către emițători și receptori aduși în prim plan prin narare de către emițătorul discursului propriu-zis (vezi exemplele de mai sus).

În cadrul discursului religios, adresarea către receptori se realizează și prin intermediul deicticului pronominal de politețe *dumneavoastră*. În discursul religios propriu-zis, acest deictic de politețe este utilizat de către emițător pentru a se adresa

mai multor receptori, în timp ce în situațiile narate, deicticul pronominal de politețe *dumneavoastră* poate trimite și către un singur receptor:

„... Vă rugați acasă cu copiii *dumneavoastră*...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 85).

„... *Dumneavoastră* credincioșii sunteți datori să colaborați...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 125). Emițătorul acestor aserții se adresează mai multor receptori

„... «Nu e nici o greșeală, domnule, banii au fost aduși de domnul judecător, spunând că l-ați trimis *dumneavoastră*...” (Antonie Plămădeală, *Tâlcuri*, p. 488). În acest exemplu, emițătorul se adresează unui singur receptor. În situațiile narate, poate fi întâlnită și forma pronominală *dumneata*:

„... «Nu se poate, părinte *dumneata* nu mă iei în serios»...” (Antonie Plămădeală, *Tâlcuri*, p. 579).

„... «Știi *dumneata* cu ce și-l construiește»...” (Antonie Plămădeală, *Tâlcuri*, p. 528).

Specifică discursului religios, din cadrul cultului creștin ortodox, este adresarea către receptori și prin intermediul unor formule specifice: *iubiți credincioși și credincioase, frați credincioși, Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit, Prea cuvioși și Prea cucernici părinți etc.*

„... Dar, *iubiți credincioși*, din cele patru Sfinte Evanghelii...” (Mircea Păcurariu, *Predici*, p. 126).

„... De aceea, *frați creștini*, ascultați glasul Evangheliei...” (Ilie Cleopa, *Predici la Praznice Împărătești și la Sfinții de peste an*, Ediția a III-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, Vânători, 2008, p. 112 [=Ilie Cleopa, *Predici la Praznice Împărătești*]). Aceste formule de adresare sunt prezente în ambele tipuri de discurs religios, atât în cel scris, cât și în cel oral.

Un alt element deictic pronominal personal este *el* sau *ea*. Din discursurile religioase analizate, am constatat că acesta are o frecvență mult mai mare decât primele două elemente deictice:

„... *El* a fost cel care a propus alegerea unui nou apostol în locul lui Iuda...” (Mircea Păcurariu, *Predici*, p. 371).

„... *el* a ținut acea înflăcărată cuvântare...” (Mircea Păcurariu, *Predici*, p. 371).

„... Auzind și *ea* de minunile Fiului lui Dumnezeu...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 177). În aceste exemple, elementele deictice pronominale personale de persoana treia pot fi decodificate numai dacă se cunoaște situația de comunicare. Astfel, știm că *el* trimite către Sfântul Apostol Petru, în timp ce elementul deictic pronominal personal *ea* trimite către o femeie cananeancă. Formele pronominale personale de persoana a treia au în cadrul discursului religios și o utilizare non-deictică:

„... câtă bucurie și împlinire avem prin *preasfânta născătoare de Dumnezeu* fiin'că *ea* este permanent în mijlocul nostru ca o maică mult milostivă...” (discurs religios înregistrat)- utilizare anaforică.

„... că și iudeii căutau să-*L* omoare *pe Iisus* că dezleagă sâmbăta...” (Cleopa, *Predici*, p. 34)- utilizare cataforică.

Formele pronominale de persoana a treia trimit către referenți personali sau non-personali:

„...*el* este cel care a tăiat urechea unui slujitor al arhierelui...” (Păcurariu, *Predici*, p. 370).

„...ca să devină *el* însuși învățător de lege...” (Păcurariu, *Predici*, p. 372).

„... cu ocazia hramului *sfintei cuvioase parascheva* pentru că *ea* + *ne*_a ajutat neconținut cu rugăciunea...” (discurs religios înregistrat). În aceste exemple, pronumele personale de persoana a treia trimit către referenți personali (*Petru, Pavel, Parascheva*) despre care se transmit informații în cadrul discursului. Identificarea referentului se face prin raportarea la situația de comunicare (în primul și în al doilea exemplu) și prin raportarea la contextul comunicativ (în al treilea exemplu). Astfel, putem vorbi despre o utilizare deictică a formelor pronominale de persoana a treia (în primele două exemple), respectiv despre o utilizare anaforică (în ultimul exemplu).

„...ca să-i pregătească pentru *jertfă*, dar să nu pună foc *pe ea*...” (Păcurariu, *Predici*, p. 381).

„...arătarea Sfintei și de viață făcătoarei *Cruci*. *Ea* se va arăta pe norii cerului...” (Cleopa, *Predici*, p. 367). În aceste exemple, forma pronominală de persoana a treia *ea*, trimite către referenți non-personali (*jertfă, cruce*), avînd o utilizare anaforică.

În discursul religios din cadrul cultului creștin ortodox, forma pronominală de persoana a treia trimite și către ceea ce s-a afirmat anterior în cadrul discursului. În acest caz, pronumele are valoare de deictic discursiv:

„...Dintotdeauna oamenii au crezut că atingându-se de un om sfânt, de un obiect sfințit, se sfințesc și ei [...]. Nici oamenii de știință *n-o* mai pun la îndoială...” (Plămădeală, *Tâlcuri*, p. 532-533). În acest exemplu, pronumele personal de persoana a treia are funcția de deictic discursiv, întrucât trimite către ceea ce s-a spus anterior în cadrul discursului. Acest element deictic de persoana a treia *-o* îndeplinește funcția de „il tematizzatore” („tematizator”), care „spesso riassume il contenuto di più frasi precedenti”⁴.

Din discursurile religioase analizate, am putut constata că, uneori, deicticele pronominale personale sînt însoțite și de către alte segmente lingvistice. Astfel, putem vorbi despre existența a două tipuri de deictice: „deictice (verbale) suficiente și deictice (verbale) insuficiente”⁵. În prima categorie, intră elementele deictice care îl trimit, în mod direct, pe receptor / receptori către un anumit referent personal sau non-personal:

„...unde *eu* am suplinit...” (discurs religios înregistrat). Deicticul pronominal *eu* este un element deictic verbal suficient. Acesta îi trimit în mod direct pe receptori către un anumit referent personal.

În cea de a doua categorie a „deicticelor verbal insuficiente” intră deicticele pronominale personale care nu-i oferă receptorului posibilitatea să decodifice în

⁴ Sorin Stati, *La semantica delle relazioni trasfrastiche*, Studi orientali e linguistici, VI, 1995-1996, p. 273.

⁵ Angelica Hobjilă, *Microsistemul*, p. 68.

mod corect aserția emițătorului. De aceea, aceste deictice verbal insuficiente sînt însoțite de o serie de segmente lingvistice:

„...Iar tu, mireasă, să nu uiți că nu vei fi numai soție, ci și mamă...” (Păcurariu, *Predici*, p. 559).

O altă formă a deixis-ului tradițional o constituie *deixis-ul temporal*. Acesta este reprezentat de către adverbele temporale de tipul: *acum*, *astăzi*, *mîine*, *ieri* etc. Elementele deictice temporale trimit către momentul emiterii discursului sau către diverse momente la care se face apel în comunicare:

„...Încheiem predica *de astăzi* cu câteva sfaturi...” (Ilie Cleopa, *Predici la Praznice Împărățești*, p. 85).

„...și: *ieri* am avut un grup numeros...” (discurs religios înregistrat). Decodificarea elementelor deictice temporale *astăzi*, *ieri* presupune o cunoaștere a situației de comunicare.

În discursul religios, din cadrul cultului creștin ortodox, cele mai frecvente elemente deictice temporale sînt *astăzi* cu varianta *azi*, *acum*, *atunci*, în timp ce elementele deictice *ieri*, *mîine* au o frecvență redusă. Deicticul temporal *acum* trimite către acțiuni sau evenimente care se desfășoară într-un timp simultan cu momentul comunicării lor:

„...*acum* să ne întrebăm...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 194). În acest exemplu, se poate constata coincidența celor două momente: momentul emiterii și momentul receptării mesajului. Dacă aceste două momente sînt identice, atunci se poate vorbi despre „simultaneitate deictică”⁶. Acest element deictic trimite și către temporalitatea prezentă, temporalitate din care emițătorul și receptorii discursului său fac parte:

„...Unde mai sunt *acum* femeii creștine, iubitoare de Hristos, tari în credință și în fapte bune, ca femeile mironosițe...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 29).

Deicticul temporal *acum* poate fi identificat în discursul religios și în structuri de tipul: *de acum înainte* / *de acum încolo*. În aceste structuri, deicticul *acum* trimite către acțiuni sau evenimente care se vor realiza din momentul prezent, al discursului, în viitor.

„... «tu trebuie să-ți aduci aminte *de acum înainte* cât de grele și de mari sunt muncile gheenei»...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 378).

„... «*De acum încolo* îmi voi face datoria»...” (Antonie Plămădeală, *Tâlcuri*, p. 334).

În structura *pînă acum*, deicticul temporal trimite către acțiuni care au început în trecut și s-au finalizat pînă în momentul comunicării aserției.

„...Cei care ați fost mai silitori cred că *pînă acum* v-ați spovedit și împărtășit cu Trupul și Sângele Domnului...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 363).

Un alt element deictic temporal identificat în discursul religios este *atunci*. Acesta exprimă o depărtare de momentul comunicării. Această depărtare poate fi în trecut sau în viitor:

⁶ John Lyons, *Semantics*, apud. Luminița Hoarță Cărăușu, *Pragmalingvistică*, p. 67.

„...părintele manole *atunci* a_’nceput biserica cu multă greutate...” (discurs religios înregistrat).

„...Crucea *atunci* se va arăta spre mai mare bucurie și veselie pentru cei credincioși...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 370). Așadar, depărtarea de momentul interacțiunii verbale în trecut se realizează prin utilizarea deicticului temporal *atunci* alături de verb la un timp trecut, iar depărtarea în viitor presupune însoțirea elementului deictic de către un verb la timpul viitor.

Deicticul temporal *atunci* apare însoțit și de o serie de prepoziții (de exemplu: de, pînă) care contribuie la o delimitare a acțiunii în timp:

„...*Până atunci* mai veneau [...]. *De atunci* nu i-am mai văzut...” (Antonie Plămădeală, *Tâlcuri*, p. 514). Deicticul temporal *atunci* însoțit de prepoziția *pînă* desemnează o acțiune începută în trecut și încheiată în momentul prezent, iar însoțit de prepoziția *de* trimite către o acțiune începută în trecut, dar care continuă și în timpul prezent al comunicării.

Un alt element deictic temporal identificat în discursul religios din cadrul cultului creștin ortodox îl constituie deicticul *astăzi*. Acesta, alături de deicticul temporal *acum*, are o frecvență ridicată în discursul religios și trimite fie către ziua prezentă (ziua în curs), fie către temporalitatea prezentă în care emițătorul și receptorii discursului trăiesc:

„...Astăzi, Biserica Ortodoxă Română prăznuiește pe Sfântul Iosif...” (Ilie Cleopa, *Predici la Praznicele Împărătești*, p. 198).

„...De astfel de mame bune au nevoie *astăzi* familiile noastre...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 30).

Elementele deictice *astăzi* cu varianta *azi* și *acum*, deși exprimă o temporalitate prezentă, ele indică diferite momente de timp. Deicticul *astăzi* trimite către ziua desfășurării unei acțiuni sau a unui eveniment, zi care include și momentul comunicării aserțiilor, în timp ce elementul deictic temporal *acum* trimite, de regulă, către un timp identic cu cel al discursului:

„...de a sluji *astăzi* în catedrala patriarhală...” (discurs religios înregistrat).

„...*Acum* voi adăuga din Viețile Sfinților o istorioară sfântă...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 232).

În discursul religios din cadrul cultului creștin, pot fi identificate și deicticele temporale *ieri*, *mâine*. Acestea trimit către o zi anterioară / ulterioară zilei în care se ține discursul:

„...vă mulțumesc din suflet tuturor celor care ați ⊥ ne_ați însoțit *ieri*...” (discurs religios înregistrat).

„...*Aastăzi* se lasă sec de brînză, iar *de mâine* începe Sfântul și Marele post al Paștelui...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 319). Din ultimul exemplu, se poate constata că deicticul temporal *mâine* trimite către o zi ulterioară zilei prezente, însă, acest deictic poate trimite și către o temporalitate mai îndepărtată:

„...Adăugați untdelemn sfânt în sufletele copiilor dumneavoastră. Dintre ei, vor ieși *mâine* suflete mari, oameni buni...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 30).

Din punctul de vedere al contextului în care apar, există deictice temporale care aparțin discursului propriu-zis și deictice temporale care aparțin situațiilor narate de către emițătorul discursului propriu-zis:

„...Sfânta Evanghelie ce s-a citit *astăzi* ne poruncește...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 190). Elementul deictic temporal *astăzi* aparține discursului propriu-zis.

„...«Sătul *acum*, omul uitase binefacerea *de ieri*»...” (Antonie Plămădeală, *Tâlcuri*, p. 189). Deicticele temporale *acum* și *de ieri* aparțin situației narate.

Cea de a treia formă a deixis-ului tradițional o constituie *dexis-ul spațial*. Acesta desemnează spațiul în care se află protagoniștii actului de comunicare sau spațiul la care se referă emițătorul prin intermediul discursului său.

„...*Aici* cei necredincioși și răucredincioși se convertesc la dreapta credință...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 47).

O primă formă de reprezentare a deixis-ului spațial o constituie elementul deictic *aici*, care poate fi înfîlnit și cu varianta *aicea*, formă a exprimării orale. Asemenea deicticului temporal *acum* care desemnează o temporalitate identică cu momentul comunicării, deicticul spațial *aici* trimite către spațiul în care se află emițătorul în momentul emiterii discursului.

În discursurile religioase analizate, am înfîlnit situații în care elementul deictic *aici* trimite și către un segment anterior discursului în curs.

„...Până *aici* am vorbit pe scurt despre sfânta rugăciune...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 47).

„...Din cele spuse *până aici* am arătat despre nașterea duhovnicească...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p. 381).

Un alt element deictic spațial identificat în cadrul discursului religios este adverbul *acolo*:

„...credincioșii reușesc să atragă multe suflete și să intre *acolo* unde nu poate pătrunde preotul...” (Ilie Cleopa, *Predici*, p.125).

În cadrul discursului religios, nu am înfîlnit situații în care deicticul spațial *acolo* să trimită către spațiu în care se află receptorii. Aceasta, deoarece ei se află în același spațiu sau loc în care se situează emițătorul discursului. Pe lângă deicticul *acolo*, poate fi înfîlnit și deicticul *dincolo*. Acesta, în situațiile identificate, trimite către un alt spațiu al lumii, un spațiu al lumii de dincolo. Elementul deictic spațial *dincolo* este decodificat în mod corect de către receptori, drept pentru care emițătorul nu utilizează alte segmente lingvistice, care să-l dezambiguizeze:

„...dacă am ști că *dincolo* nu mai există nimic, nici un fel de continuare? (Antonie Plămădeală, *Tâlcuri*, p. 209).

Adverbele *aici-acolo* pot avea, pe lângă utilizarea deictică, și utilizare anaforică și cataforică:

„...și *iată* ↑ *acum* veniți *aici* ↓ în slăvita *mitropolie a moldovei și bucovinei...*” (discurs religios înregistrat)- utilizare cataforică.

„...a plecat la *Roma*. *Acolo* a fost martirizat, fiind răstignit...” (Mircea Păcurariu, *Predici*, p. 371)- utilizare anaforică.

Deicticele spațiale *aici* / *acolo* nu reprezintă singurele elemente prin care se reliefează ideea de aproape / departe de locul unde se află emițătorul în momentul rostirii discursului. Această apropiere sau depărtare poate fi exprimată și cu ajutorul pronomelor demonstrative. Apropierea unei persoane sau a unui obiect de către emițător poate fi marcată prin intermediul următoarelor forme pronominale demonstrative: *acesta* / *aceasta*, *aceștia* / *acestea*, și *ăsta* /

ăștia, asta / astea, în timp ce depărtarea se poate exprima prin formele: acela / aceea, aceia / acelea și ăla / ăia, aia / ălea:

„...ochii sufletului ni se îndreaptă spre *Acela* a cărui naștere am prăznuit-o nu demult...” (Mircea Păcurariu, *Predici*, p. 568).

În lucrările de specialitate⁷ se face distincție între sistemul referențial pozițional, reprezentat de cuvintele: *aici*, *acolo* etc și sistemul referențial dimensional reprezentat de cuvinte de tipul: *în față / în spate, la dreapta / la stînga* etc.

„...și copiii au mers în stînga și 'n dreapta nemaiputînd să locuiască cu tatăl lor...” (discurs religios înregistrat).

Printre elementele care trimit către spațiul în care se află protagoniștii actului de comunicare sînt și verbele *a veni* vs *a merge (la)*, *a se duce (la)* sau *a duce* vs *a aduce*. Utilizarea acestor verbe este „condiționată de situarea spațială a participanților la actul comunicativ și a entităților evocate, deci de caracteristici legate de coordonatele deictice”⁸. Potrivit Gramaticii Academiei⁹, trăsăturile esențiale ale cadrului deictic sînt: poziția protagoniștilor comunicării în momentul discursului; poziția acestora în momentul realizării acțiunii pe care verbul o exprimă; coincidența / noncoincidența spațiului în care se realizează discursul cu cea a spațiului în care se realizează acțiunea exprimată de verb.

Izvoare și bibliografie:

Izvoare:

Cleopa, Ilie, *Predici la duminicile de peste an*, Ediția a II-a, Editura Mănăstirii Sihăstria, 2005 [= Ilie Cleopa, *Predici*]

Cleopa, Ilie, *Predici la Praznice Împăratești și la Sfinții de peste an*, Ediția a III-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, Vinători, 2008 [= Ilie Cleopa, *Predici la Praznice Împăratești*]

Păcurariu, Mircea, *Predici la duminici și sărbători, la praznicele împăratești și ale Maicii Domnului, ale Sfinților și la Sfinții români; predici ocazionale și la înmormîntări*, Editura IBMBOR, București, 2000 [= Mircea Păcurariu, *Predici*]

Plămădeală, Antonie, *Tilcuri noi la texte vechi*, Ediția a II-a, Editura Pronostic, București, 1996 [= Antonie Plămădeală, *Tilcuri*]

Bibliografie

Gramatica Limbii Române, vol. II, *Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005

Hoarță Cărăușu, Luminița *Pragmalingvistică Concepte și taxinomii*, Editura Cermi, Iași, 2004

Hoarță-Cărăușu, Luminița, *Pragmatica pronomelui*, Editura Cermi, Iași, 2005

Hobjilă, Angelica, *Microsistemul deicticelor în limba română vorbită neliterară actuală*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2003 [= Angelica Hobjilă, *Microsistemul*]

Meibauer, Jörg, *Pragmatik, Eine Einführung Zweite, verbesserte Auflage*, Tübingen, 2006

Stati, Sorin, *La semantica delle relazioni transfrastiche*, în „Studi orientali e linguistic”, VI, 1995-1996

⁷ Vezi Jörg Meibauer, *Pragmatik, Eine Einführung Zweite, verbesserte Auflage*, Tübingen, 2006, p. 14.

⁸ *Gramatica Limbii Române*, vol. II, *Enunțul*, p. 644.

⁹ *Ibidem*.